

Sanja Nikčević

[Pomaknuta stvarnost

[Tanja Radović

Iznajmljivanje vremena

Meandar/SKUD I.G. Kovačić, Zagreb, 2001.

Tanja Radović, rođena je 1964. u Karlovcu. Završila je Filozofski fakultet u Zagrebu i zarađuje za život u knjižnici. Posljednjih dvadesetak godina na neki se način bavi kazalištem. Drame je počela pisati jednog dana popodne u 18,30 kada je tražila smisao života. Iako zvuči kao opis nekog lika iz drame, ovo je početak biografskog zapisa Tanje Radović, autorice desetak dramskih djela od kojih je šest (*Mačja glava, Iznajmljivanje vremena, Kompjutor, Mreža, Zarobljeni u crtežu i Putovanje u Plavo*) objavljeno u njezinoj prvoj knjizi *Iznajmljivanje vremena*.

Kakva autorica takva i djela! Kao što ova biografija zvuči poput "pomaknute" biografije tako su i djela koja ona piše neobična i teško svodiva u dosadašnje teorijske kanone jer ona donose neku vrst "pomaknute realnosti". Upravo je ta riječ i u naslovu prve njezine drame *Pomaknute ljubavi* koja je 1995. godine izvedena na Hrvatskom radiju, gdje su kasnije izvedene *Kuća, Kompjutor i Zarobljeni u crtežu*. U izvedbama vlastitih drama u Studentskom kazalištu "Ivan Goran Kovačić" (*Mačja glava, Kompjutor, Iznajmljivanje vremena i Zarobljeni u crtežu*) Tanja Radović je režirala, korežirala i glumila što je često prepoznato i nagrađivano (posljednja nagrada je proglašenje predstave *Iznajmljivanje vremena* najboljom amaterskom predstavom u Hrvatskoj 1999. godine). Bosansko narodno pozorište u Zenici izvelo je

Iznajmljivanje vremena pod naslovom *Time Sharing 3.0* (predstava je gostovala i na Marulićevim danima 2001), a njezin najnoviji tekst *Gušterica* izveden je na Međunarodnoj dramskoj koloniji, Motovun 2001. Da je njezin senzibilitet, naročito - kako sama kaže - fascinacija "umjetnim svjetovima kompjutorske tehnologije" prepoznat i izvan kazališnih krugova najbolje svjedoči nagrada na Internet natječaju nakladničke kuće Moderna vremena (2000) za njezinu dramu *Mreža* kao i uvršćavanje drame *Kompjutor* u izbor 25. salona mladih.

Pomaknuta stvarnost koju pronalazimo u djelima Tanje Radović podsjetila me je na televizijske serije poput *Twilight Zone, The Outer Limits* pa i *X Files* gdje su prikazani neki neobični svjetovi klaustrofobije izgrađeni na potki realnog, nama prepoznatljivog svijeta, u kojima se odjednom, zbog nekog nepoznatog razloga, primjenjuju drugačija pravila koja zbunjuju likove. Kod Tanje Radović ta pomaknutost ima svoje razloge u tehnologiji, literaturi ili jednostavno - prirodi vremena.

Pomaknuta realnost - kompjutor...

U dramama *Kompjutor* i *Mreža* razlog pomaknutosti prikazanog svijeta je u tehnologiji jer kompjutori preuzimaju vlast nad realnim svijetom likova pa likovi postaju dio kompjutorskog virtualnog svijeta. U *Kompjutoru* mala tvrtka uvodi nov kompjutor iako ga ravnateljica mrzi, ali ga želi

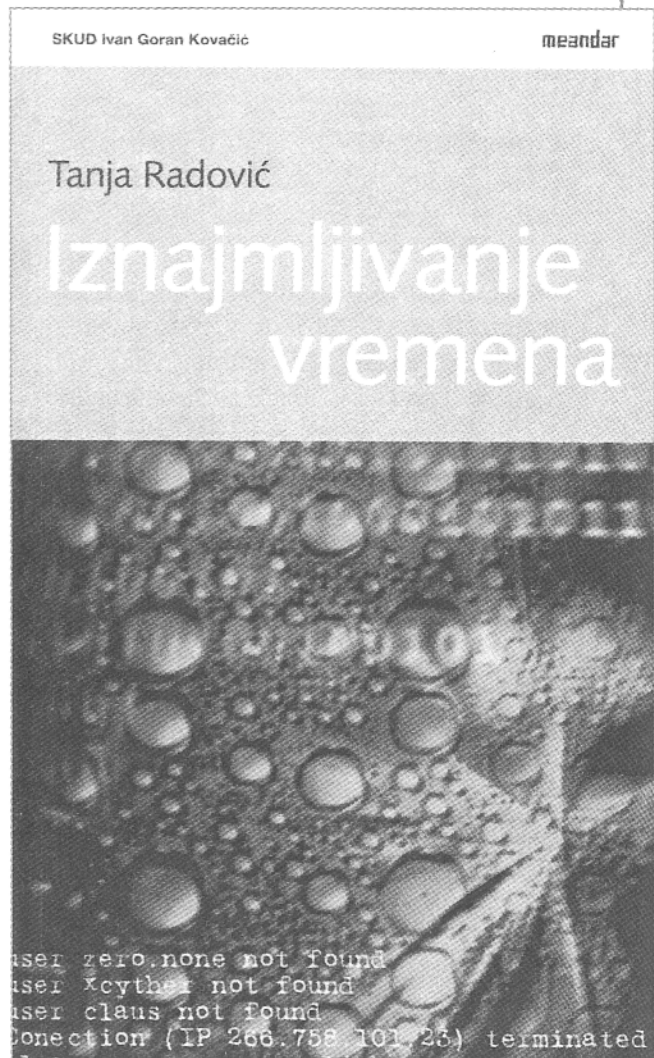
iskoristiti u borbi za vlast. No, umjesto da im on olakša posao obrade i čuvanja podataka, ojača ih (što je obećavao prodavač kompjutora, g. Computing), otvori nove granice svijeta (što se nadao Vinnie) ili pomogne ravnateljici u borbi za vlast, kompjutor, preuzevši sve podatke, stekne toliku moć da zavlada i premjesti likove u virtualnu stvarnost. Naslovni junak *Mreže* je zapravo sama kompjuterska mreža koja je likovima privlačna za surfanje, zanimljiva za provaljivanje ili iskoristiva kao sredstvo vladanja, a na kraju preuzima vlast nad likovima pretvarajući ih u virtualne likove. Mreža je sistem kontrole, onaj Veliki Brat koji je u Orwella nadgledao junake preko televizora.

.... literatura...

Literatura je zarobila i pomaknula svijet bračnog para u *Mačjoj glavi* kojoj je u biltenu "Hrvatska drama" 4/1998. sama autorica definirala prostor događanja kao "bračni prostor, prostor TV sapunice". Muž i žena žive stereotipno - ručak, krevet, televizor, a hrane se televizijskim sapunicama sve dok se u kući ne pojavi nesnosan smrad i oni krenu u potragu za izvorom skrivajući svoje gađenje i užas jedno pred drugim.

Likovi iz drame *Zarobljeni u crtežu* svoje frustracije i situacije koje ne znaju razriješiti u realnom životu - odigraju u sklopu psihoterapeutskog tretmana. Međutim, upravo ta njihova igra, dakle kazalište, ovaj puta donosi pomaknuta stvarnost likova. Ne samo u terapeutske svrhe utjecaja na psihi likova, nego i na realan svijet - do samog ukidanja, kao što će Nino užasno otkriti: *Čovječe, vani je, nestao svijet. Nema ulice, kuća, ništa što poznamo. Nema ljudi. Postoji samo cvijeće - ivančice, maslačci... kao ovi što smo ih nacrtali...* (str. 181) U ovoj se drami svijet pomiče dvostruko, prvi puta likovi mogu utjecati na stvarnost, a drugi puta, u epilogu u kojem svi glumci skidaju maske i govore svoje "životne priče", stvarnost će još jedanput pomaknuti "istinita" priča "lika" psihologa: *Ja sam režiser i dramaturg, osnovala sam*

Psychotherapy theatre school. Provodim glumce kroz likove na terapeutski način. Bit ove škole je u tome da se glumci stapaju s likovima, čime se realnost potpuno mijenja. Škola traje godinu dana, plaća se u EUR-ima. Možete nam se pridružiti. (str. 186)

... vrijeme ...

U naoko običnoj kući za odmor u *Iznajmljivanju vremena* dolaze četiri bračna para na godišnji odmor ali im se u toj kući događaju čudne stvari u prostoru "nadrealnog" koji ukazuje na probleme

iz "realnog" svijeta parova - otudena djeca i roditelji prvog para, retardirano dijete drugog para kao posljedica nezdrave ovisnosti, nemogućnost komunikacije mladog bračnog para ili izgubljenost starog...

U *Putovanju u Plavo* svi likovi kupe najobičniju kartu na peronu, uđu u vlak, ali odjednom nestaje stvarnost oko njih dok vlak i dalje vozi - u Plavo. Ili, kao što kaže Alkićka, neka vrst anđela ili "provodnika energije": *Vozimo se. Proš-prošle godine se vozimo.* (str. 202) Ta vožnja u njihovu vlastitu prošlost pomogne im da shvate neke emotivne probleme koje si ni sami ne žele priznati - bolesne ovisnosti o drugima, nemogućnost ljubavi, nesposobnost donošenja odluke ili komunikacije s drugim...

Vrijeme može biti uzrok pomaknutosti stvarnosti likova jer u dramama Tanje Radović vrijeme funkcionira prema teoriji gubitka: *Kad prođe neki trenutak unazad smo za taj trenutak,* reći će G. Computing u *Kompjutoru* (str. 117). Život tako postaje iznajmljivanje vremena, kao što će u istoimenoj drami shvatiti Muž govoreći o kući na kojoj četiri obitelji provode odmor: *Ova kuća podijeljena je na odsječke vremena koji pripadaju raznim vlasnicima. Ali nitko od nas nema kuću. Vrijeme koje smo tu proveli, više ne postoji. Ti ga se čak i ne sjećaš. Mi smo, kao i ostali, zapravo iznajmljivali cijeli svoj život.* (str. 83) Iz toga proizlazi i pouka drama Tanje Radović - trebalo bi paziti što se radi u životu. Nama dodijeljeno vrijeme nije naše, kao što se većina ljudi ponaša, nego nam je tek iznajmljeno i trebalo bi ga dobro iskoristiti. Autorica ne daje odgovore od koga smo ga iznajmili i kako da ga iskoristimo, ali pokazuje kriva korištenja u svojim dramama.

Samoća u svijetu bez ljubavi

Relativnost naše stvarnosti ili njezin potpuni nestanak osim prostora u kojem se trenutno likovi nalaze (kuća u *Iznajmljivanju vremena*, dvorana psihoterapije u *Izgubljenima u crtežu*, vlak u

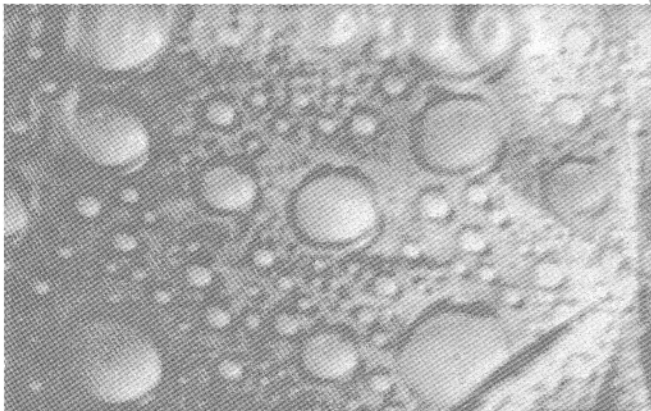
Putovanju u Plavom) ili pak bijeg u pomake od stvarnosti (sapunica u *Mačjoj glavi*, teatar u *Izgubljenima u crtežu*, virtualna stvarnost u *Kompjutoru* i *Mreži* itd...) temelji se na nezadovoljstvu likova tom istom stvarnosti, stvarnim životom koji bi likovi trebali živjeti. To nezadovoljstvo i strah najbolje iskazuje Orfejeva panika kada odjednom isključe Mrežu i on ostane u "pravom životu": *Ovo je real life? O Bože, kakvo strašno mjesto. (...) Sve je gluho i tupo. Kao u kutiji. Zrahaaaa.* (str. 135)

Nezadovoljstvo leži u nemogućnosti ostvarenja komunikacije kao što kaže Žena u *Mačjoj glavi*: *Televizija je udaljila muža i ženu. Definitivno. To su izmislili pobornici samačkog života. S televizijom kao da nisi sam. A nisi ni s drugim. Tko zna gdje si.* (str. 12) I upravo je samoća ključ problema likova Tanje Radović - samoća je ono što pomiče stvarnost likova jer su svi oni u potrazi za mjestom koje je život i koje je ljudsko postojanje, a zapravo nitko ne zna gdje je to. Pa se onda traže različiti nadomjesci koji se na kraju svi razotkriju kao lažni (ili opasni). I to ne samo virtualna realnost kao prostor pun boja i podražaja u kojem se likovima čini da su živi, nego i čišćenje kuće što se u *Mačjoj glavi* događa ženi: *Stvarno sam svega sita! Kao da sam pretplaćena na održavanje života a i to mi je prilično dozlogrdilo! Zar moram progutati tonu prašine da bi moj muž primijetio moje postojanje!* (str. 7) Osim što to muža samo nervira jer se osjeća ugrožen tom njenom neutaživom potrebom za čistoćom, neće uspjeti niti otkriti uzrok smrada koji dovodi do tragedije.

Likovi ne znaju komunicirati, nemaju snage progovoriti o onome što ih doista muči (bio to smrad u *Mačjoj glavi*, ili posesivna majka u *Izgubljeni u crtežu*, ili nesigurnost Vinnija u *Kompjutoru*) nego bježe u različite izlaze - sapunicu i tuđe živote u prvoj, san u drugoj ili virtualnu realnost koja liku naoko daje snagu i otvara čitav novi svijet u trećoj drami. Ponekad likovi pokušavaju promijeniti prostor, pobjeći vlakom u *Putovanju u Plavo* ili na odmor u *Iznajmljivanju vre-*

mena. No, svi su ti bjegovi uzaludni jer prostor koji likovi traže je u njima samima i tamo bi ga trebalo tražiti.

A taj prostor koji likovi teško nalaze je prostor ljubavi kao što će u *Zarobljenima* u crtežu reći Psiholog: *I dalje će te privlačiti slabi muškarci koji će od tebe uzmicati jer ti želiš da oni odustanu od svoje slabosti - zbog ljubavi. To je katarza za kojom svi čeznemo - da netko zbog nas prijede preko svih svojih strahova. Potvrda ljubavi je upravo to, htjeli mi to ili ne htjeli priznati.* (str 158) Nemogućnost ostvarenja ljubavi u likovima kao katarze koja će pomoći da se prijede preko svih strahova, dovodi

do nemogućnosti komunikacije, koja dovodi do samoće, a ona do bijega iz realnosti ili pomaknutosti realnosti. I tako junaci u prostoru klaustrofobičnog svijeta pokušavaju pronaći slobodu koja je zapravo u njima samima. Oni, kao neka vrst negativnih Coelhovih junaka to ne shvaćaju, ali shvaćamo mi, čitajući i gledajući drame Tanje Radović.